

- HONTI, LÁSZLÓ 2022c. Auflösung eines ungarischen lautgeschichtlichen Rätsels U *pesä* 'Nest' > ungarisch *fészék* ~ finnisch *pesä*. *Studia Uralo-altaica* 56: 5–13.
- HONTI LÁSZLÓ 2023. A rejtélyes *hisz* igénk eredetéről. *Magyar Nyelv* 119: 191–194.
- RÉDEI KÁROLY 2003. Honti László 60 éves. In: BAKRÓ-NAGY MARIANNE – RÉDEI KÁROLY szerk., *Ünnepi kötet Honti László tiszteletére*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 7–10.

CSEPREGI MÁRTA
HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont

Tolcsvai Nagy Gábor 70 éves*

Tolcsvai Nagy Gábor tudományos tevékenysége annyira szerteágazó, annyi nyelvészetben belüli és azon túli területet érint, hogy talán nincs is olyan ember, aki úgy tudna laudációt írni róla, hogy mindezen területeken jártasnak mondhatná magát – de ha van is, én biztosan nem vagyok az. Hogy mégis van valami relevanciája annak, hogy ebben a körben éppen én köszönthetem őt nevezetes születésnapján, az talán két dolognak köszönhető. Ezek közül az egyik az, hogy noha nem vagyok közvetlen kollégája, de kortársak vagyunk, és már egyetemi éveink óta ismerjük egymást. De ennél fontosabb, hogy Tolcsvai Nagy Gábor számos nyelvészeti témájú írásának én voltam az egyik első olvasója vagy lektora, valamint talán legfontosabb nyelvészeti vállalkozásának, a DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Műhelynek a megalapításától kezdve tagja vagyok. Emellett szerző- és szerkesztőtársakként és bizottsági tagokként is dolgoztunk már együtt – így az eltelt évek alatt mind nyelvészeti, mind kutatásszervezői tevékenységét közelebbről is nyomon követhetem.

Ünnepeltünk az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének egyetemi tanára és a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének professzora, a magyar nyelvtudomány és a nyelvészeti oktatás kiemelkedő alakja, akit magyar és nemzetközi közegekben is megbecsülnek és elismernek. 2010-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 2016-tól pedig rendes tagja.

Tolcsvai Nagy Gábor kutatási területei a nyelvelméletől, a kognitív nyelvtantól és szemantikától a stilsztikán és a szövegtanon át az irodalom nyelviségének kérdéseiig, valamint a nyelvi tervezésig, az anyanyelvpedagógiáig és a magyar nyelv művelődéstörténetéig terjednek. Mindezeket a témákat a hermeneutika filozófiai elméleti keretébe helyezve, a kognitív nyelvészet kérdésfeltevéseiben megfogalmazva kutatja. Az MTMT 2023 novemberi adatai szerint csaknem 400 publikációjára az eddigiekben több mint 2500 hivatkozás érkezett, szerzőként és szerkesztőként összesen mintegy 40 könyvet jegyez. Számos kutatási projektumban vett és vesz részt, ezek közül kiemelendő az a négy, 2003 és 2017 közötti, kiváló minősítéssel zárult szövegtipológiai, kognitív nyelvészeti és stilsztikai kutatás, amelynek vezetője vagy kezdeményezője volt.

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság ünnepi ülésén Budapesten, 2023. november 29-én.

Tolcsvai Nagy Gábor jelentős tudományos közéleti tevékenységet folytat. Többek között tagja az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának és az MTA Nyelvtudományi Bizottságának, amelynek két ciklusban (2015–2021 között) elnöke is volt. Emellett a Société Finno-Ougrienne tiszteleti tagja, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja. Az ELTE-n a Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskolájának és ezen belül a magyar nyelvészet doktori programnak a vezetője, a kognitív nyelvészet és stilisztika alprogram alapítója. Szerkesztője volt többek között a 2021-ig megjelent akadémiai Magyar Nyelvőr folyoiratnak (<http://nyelvor.c3.hu/nyr.htm>), valamint alapító főszerkesztője a 2020-ban folyoiratk nt újraindult Studia Linguistica Hungarica-nak (<https://ojs.elte.hu/slh>), amely 1970 és 2005 között  vk nyvk nt jelent meg Szathmári István professzor szerkesztésében.

A továbbiakban – Tolcsvai Nagy Gábor nyelvészeti tevékenységére koncentrálva és csak néhány fontos pontot kiemelve – szeretném nagyon vázlatosan bemutatni, hogy  nnapelt nk milyen szakmai utat tett meg az egyetem elvégzésétől mostanáig.

Tolcsvai Nagy Gábor 1978-ban magyar–angol szakon végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Tudományos pályája 1980-ban indult, amikor fiatal kutatóként az MTA Nyelvtudományi Intézetében a nyelvi ismeretterjesztés témájával kezdett el foglalkozni. A későbbiekben ez a korai téma vezette el a nyelvi norma, a nyelvi tervezés és a nyelvi kisebbségek jogainak kérdésköréhez.

1985-t l az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékén óraadó, majd 1987-t l teljes állású adjunktus lett, és 1996–2000 közötti finnországi vend gprofesszors g t kivéve azóta is ezen a tanszéken dolgozik, 1995-t l egyetemi docensként, majd 2004-t l egyetemi tanárként. A Helsinki Egyetemen töltött vendégprofesszori tevékenységének egyik ma ig hat o eredménye, hogy a finnugor nyelvek kognitív nyelvészeti vizsgálatára létesült nemzetközi kutatócsoportban (Cognitive Linguistic Perspectives on Finno-Ugric Languages, rövidítve: CoFuLa) magyar kutatók is dolgoznak; a magyar csoportnak   a vezetője.

Tolcsvai Nagy Gábor 1984 és 2001 között megszerezte az egyetemi pályafutásához szükséges egyetemi és tudományos címeket, illetve fokozatokat: 1984-ben egyetemi doktori, 1994-ben A nyelvi norma. Eszmetörténeti értekezés c. munkájával a nyelvtudomány kandidátusa, 2000-ben Szerkezet és művelet kognitív egysége a szöveg mikroszintjén c.  rtekez s vel az MTA doktora címet szerezte meg, majd 2001-ben habilitált az ELTE-n. 2001 és 2004 között Széchenyi Professzori  szt nd jban részesült.

A Magyar Tudományos Akadémia frissen megválasztott levelező tagjaként Tolcsvai Nagy Gábor 2011-ben a következőket mondta magáról: „...a magyar nyelv, nyelvk z s s g és nyelvtudomány elmúlt  vtizedekbeli alakulástörténetének két igen fontos összetevőjében lehettem r sztev v és kezdeményező. Az egyik a magyar nyelv hat rtalanit sa, a másik a magyar nyelv, általában a nyelv funkcionális megk zelit se” (Magyar Tudomány 2011/3: 362). A továbbiakban kifejtette, hogy a nyelvi hat rtalanit s együtt jár „a nyelvi norma újragondolásával, s ezzel összefüggésben a beszélőközösségek hálózati rendszerének, a beszélőközösségek saját normáinak és a beszédhelyzetek dinamikus jelleg nek a felismerésével.  z ltal nem egyetlen központi nyelvváltozat (a sztenderd) válik viszonyit si ponttá, hanem a nyelvváltozatok és a nyelvi változatosság mint  nazonosit si lehetőség, és a nyelvi, intellektuális teljesit m ny helye” (uo. 363). A nyelv funkcionális megk zelit s vel kapcsolatban pedig ezt írta: „E keretben az elvont nyelvi rendszer nem szakad el a nyelvhasználat gyakorlatától, a jelent s a nyelvi szerkezetétől, a történet nem

válik el a nyelv mindenkori jelen idejű alakulástörténetétől. A nyelvi variabilitás összefügg a fogalmi konstruálás variabilitásával, a hagyományozott változatosság összefügg a kisebb kulturális közösségek változatosságával és egymásba fonódásával” (uo.: 363). Ebből a két rövid idézetből is látható, hogy a két téma, a határtalanítás és a nyelv funkcionális leírása nem áll távol egymástól, szorosan összekapcsolódnak.

Tolcsvai Nagy Gábornak a nyelv használatalapú, funkcionális kognitív leírásával kapcsolatos kutatásai átfogják a szövegtan, a stílus, a kognitív grammatika és szemantika területét. Kutatási eredményeit monográfiákban, tanulmányokban és könyvfejezetekben foglalta össze. Jelentős munkái például A magyar nyelv stilisztikája (1996), A magyar nyelv szövegtana (2001), A Cognitive Theory of Style (2005), Bevezetés a kognitív nyelvészetbe (2013), Kognitív szemantika (2010, 2011, 2021), Az ige a magyar nyelvben. Funkcionális elemzés (2015) vagy az Osiris Kiadónál szerkesztésében megjelent Nyelvtan terjedelmes Bevezetés, valamint Jelentéstan c. fejezete (2017).

Széles tematikát lefedő kutatási területein számos más fontos kötetet írt és szerkesztett mind önállóan, mind szerkesztőtársakkal – ezeket (még a szorosabb értelemben vett nyelvészeti témájúakat is) lehetetlen lenne itt még csak felsorolni is.

Egy kissé részletesebben szeretném azonban méltatni Tolcsvai Nagy Gábornak a magyar nyelvtudomány szempontjából kiemelkedő iskolateremtő tevékenységét. Ez nemcsak a kognitív nyelvészet és stilisztika doktori alprogram megalapításában és doktori témavezetésekben nyilvánul meg (bár az Országos Doktori Tanács adatlapja szerint ebben a tekintetben is figyelemre méltó eredményt ért el: 2004 és 2023 között 16 témavezetettje szerzett doktori fokozatot, és 4 doktori hallgatója szerezte meg az abszolutóriumot). Amit azonban a magyar nyelvtudomány szempontjából különösen fontosnak tartok, az a DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Műhely megalapítása 2005-ben. Tolcsvai Nagy Gábor akkor még csak néhány ELTE-s oktató részvételével hozta létre ezt a kutatócsoportot, amelyről ma már elmondható, hogy hosszú évek óta kiemelt szerepet játszik a magyarországi funkcionális kognitív nyelvészeti kutatások összefogásában és egyben ösztönzésében. A nyelvészeti műhelynek jelenleg 19 tagja van, nemcsak az ELTE, hanem más intézmények (így a Károli Gáspár Református Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Nyelvtudományi Kutatóközpont) kutatói is részt vesznek benne. A kutatócsoport tagjainak hatalmas inspirációt és egyben szakmai előrelépést is jelent a műhely munkájában (megbeszélésein, magyar és nemzetközi konferenciáin, workshopjain, pályázataiban) való részvétel. Az egyéni és a közös kutatások előzetes eredményeiről történő eszmecsere hozzájárulnak az elméleti és módszertani fogalmak tisztázásához, és egyben publikálás előtti szakmai kontrollt biztosítanak a csoport tagjainak. Az ebben a körben felmerülő hasznos megjegyzések, javaslatok előrevizik mind a közös, mind az egyéni kutatásokat.

A kutatócsoport 2008-ban az Általános nyelvészeti tanulmányok XXII. számával (Tanulmányok a funkcionális nyelvészet köréből), majd 2009-ben és 2010-ben az Acta Linguistica Hungarica 56. és 57. számával mutatkozott be. 2008–2012, valamint 2012–2017 között a műhely mindkét – OTKA-keretben, Tolcsvai Nagy Gábor vezetésével lezajlott – kognitív nyelvészeti kutatási pályázata kiváló minősítéssel zárult. A második OTKA-pályázat időszakában a kutatócsoport kiemelkedő teljesítménye a Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztésében Nyelvtan címmel megjelent első átfogó, funkcionális kognitív szemléletű magyar nyelvtan, amelyet az Osiris Kiadó adott ki 2017-ben.

A Funkcionális Nyelvészeti Műhely azonban ma már csak egyike az időközben szintén Tolcsvai Nagy Gábor kezdeményezésére létrejött DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központ (<https://diagram.elte.hu/>) kutatócsoportjainak. A Stíluskutató csoport, amelyet Szathmári István professzor 1970-ben alapított az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékén, 2008-tól kognitív nyelvészeti alapokon működik, és ma már a Funkcionális Nyelvészeti Központ egyik kutatói műhelye; a csoport jelenlegi kutatásaiban az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központjával is együttműködik. A Funkcionális Nyelvészeti Központ 2018-ban kiegészült továbbá a MetaId kutatócsoporttal is, amely a metaforikus szerkezetek azonosításával és elemzésével foglalkozik magyar nyelvű szövegekben.

Mindhárom kutatócsoport tagsága időről időre bővül, főként a kognitív nyelvészet és stilsztika alprogramban doktori fokozatot szerző, illetve a programban tanuló tehetséges hallgatókkal. Az egykor doktoranduszként a kutatócsoportok valamelyikébe bekerült hallgatók közül mára már többen elismert egyetemi oktatók, illetve kutatók lettek.

A Központnak részét képezi még a Funkcionális nyelvészeti diákműhely is, amely 2008-ban alakult a funkcionális kognitív nyelvtudomány iránt elkötelezett hallgatókból, így a kutatócsoportokon túl ennek a fórumnak is kiemelt szerepe van az utánpótlás kinevelésében. Ezt átérezve a diákműhely folyóiratának, az Ösvényeknek (<https://osvenyek.elte.hu>) a szerkesztésében – a szerkesztőbizottság elnökeként – Tolcsvai Nagy Gábor is szerepet vállalt.

A DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központnak jelenleg két kutatási projektuma van folyamatban a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával: A magyar nyelv igei konstrukciói. Használatalapú konstrukciós nyelvtani kutatás, valamint A személyjelölés konstrukcióinak korpuszalapú, kognitív poétikai vizsgálata; ezek közül az előbbinek Tolcsvai Nagy Gábor a vezetője.

Tolcsvai Nagy Gábor pályája kapcsán nagyon sok témáról és eredményről nem beszéltem még – de egy ilyen ünnepi köszöntő esetében a terjedelem véges. Zárásképpen hadd szóljak még néhány szót arról, hogy ünnepeltünket a hosszú évek alatt milyen embernek ismertem meg. Tolcsvai Nagy Gábor széles látókörű, nagy munkabírású, szavaiban és gesztusaiban kissé visszafogott ember, akinek szűkebb közegekben azért fel-felcsillan alapvetően derűs lénye. Távolabbról nézve ugyanakkor időnként talán kissé túl komolynak és szigorúnak tűnhet. Ennek egyik oka egyrészt az lehet, hogy számára fontos az emberekhez, dolgokhoz és jelenségekhez való korrekt hozzáállás, másrészt pedig az, hogy tiszteli a tudást, a tehetséget és a teljesítményt, azaz a színvonalas munkát, és ezt várja el munkatársaitól, tanítványaitól és saját magától is.

Tolcsvai Nagy Gábornak mind betöltött funkciói, mind kitüntetései arról tanúsodnak, hogy azt a minőségi kutatómunkát, amelyet végzett és végez, szűkebb és tágabb közegekben is méltányolják. Színvonalas kutatómunkájának elismeréseként 2012-ben az ELTE Bölcsészettudományi Kara Cziráky Antal-díjat adományozott neki, 2023. augusztus 20-án pedig kiemelkedő színvonalú munkája elismeréseként a Magyar Érdemrend tisztikereszt polgári tagozatának kitüntetésében részesült.

Kedves Gábor! Születésnap köszöntésem végén azt kívánom, hogy az az életkor, amelyet most elértél, és amely általában mindenkit számadásra, de legalábbis összegzésre készítet, Számodra ne legyen más, mint egy puszta szám, amely az életutadon ugyan egy fontos mérföldkövet jelöl, de egyáltalán nincs hatással sem a munkakedvedre, sem a mun-

kádra. További sok sikert, eredményes kutató- és tudományszervező munkát kívánok! Isten éltesen sokáig!

LADÁNYI MÁRIA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Gallasy Magdolna 80 éves

Kedves Magdi! Tíz évvel ezelőtt egy pályatársad, egy kollégád köszöntött Téged és idézte fel érzékletesen az együtt megélt, meghatározó időket, a „TESz.-beli inaskodás” hajdani éveit és a Magyar nyelv történeti nyelvtanának közös munkálatait. Eltelt tíz év, és – ahogyan azt akkor Haader Lea kívánta Neked – ugyanígy találkozunk most is, remélve, hogy az akkori köszöntő másik kívánsága szintén teljesült, a minél több lényegi idő, fontos idő meg- és átélése, a nehéz időszakokkal együtt, illetve azok mellett is. Nem könnyű feladatot rótt rám ennek a mostani köszöntőnek a megírása, hiszen egykori tanítványodként nem láthatok rá az imént felidézett „legendás” időkre, és azokban a mindennapi találkozásokban, beszélgetésekben sem lehetett részem – nem számítva az egyetemi tanulmányok gyorsan elröppenő néhány évét –, amiben az egy munkahelyen, azonos közösségben dolgozóknak, kollégáknak szokott lenni. A feladat azonban hálás és megtisztelő, mivel egy szép kutatói és oktatói pályát van lehetőségem így, ez alkalommal méltatni, és egy hozzám (és sokakhoz) közel álló és kedves emberhez és emberről beszélni.

A szakmai életút legfontosabb állomásait röviden, a legfontosabb fordulópontokkal, eseményekkel vázolom fel. Gallasy Magdolna magyar–oroszos szakos diplomájának megszerzését követően két évig tanárként dolgozott egy budapesti VII. kerületi általános iskolában. Ezután 1969-től 2005-ig (és még kicsit azt követően is) – egy rövid kitérő kivételével, amíg lektorként magyar mint idegen nyelv oktatásával foglalkozott – az ELTE Nyelvtörténeti Tanszékének oktatója volt. Bölcsészdoktori, majd 1994-ben kandidátusi disszertációját szófajttörténeti és mondattörténeti témákban írta. Részt vett a Benkő-korszak két nagyszabású tudományos vállalkozásában: a TESz. (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, 1967–1976) és A magyar nyelv történeti nyelvtana (1991, 1992), e hiánypótló szótár és kézikönyv elkészítésében. Az utóbbiban a névelőzési rendszer kialakulását és az indulatszók történetét dolgozta fel. Ezek a nagy közös alkotómunkák – ahogyan azt az egyéni publikációk témái és irányváltásai is mutatják – meghatározó befolyással voltak Gallasy Magdolna pályájára. A következő tanszéki munkában, a 2003-as Magyar nyelvtörténet című tankönyvben a Mondattörténet és a Szövegtörténet fejezetek megírását vállalta magára, majd a 2018-as A magyar nyelvtörténet kézikönyvében ugyancsak ezeket.

A legfontosabbak tehát kétségkívül a történeti grammatikai és szövegtörténeti munkák (az indulatszók és a névelők történetétől, illetve használatuktól kezdve a határozottság jelzésén, egyéb mondat- és szövegtörténeti kérdéseken át a szöveg hagyományozódás jelenségéig), melyekről jó áttekintést olvashatunk HAADER LEA ezelőtti köszöntőjében és az ahhoz kapcsolódó bibliográfiában (MNy. 2014: 124–125). Azonban e kutatási irányok mellett más érdeklődési területek is kirajzolódnak Magdi írásaiból, mégpedig meglehetősen sokszínűek.